

Czy Twoje dziecko rozwija się prawidłowo?

BROSZURA INFORMACYJNA
— DLA RODZICÓW —

Spis treści

Wprowadzenie

2

Noworodek

3-6

Niemowlę

7-16

Okres poniemowlęcy

17-20

Okres przedszkolny

21-25

Okres wczesnoszkolny

26-27

Podsumowanie

28

„Sprawdź czy Twoje dziecko rozwija się prawidłowo?”

Jeżeli obserwujesz niepokojące objawy w rozwoju Twojego dziecka – **zareaguj**.

Od Twojej **UWAŻNEJ** obserwacji wiele zależy.

Nie zawsze niepełnosprawność dziecka zostaje zdiagnozowana i rozpoznana przy narodzinach dziecka. Często wygląda na to, że rozwija się ono prawidłowo, a tylko niektóre elementy jego zachowania budzą niepokój rodziców. Gdy pojawiają się wątpliwości niezmiernie ważna jest natychmiastowa reakcja – konsultacja ze specjalistą!

Dlatego tak ważną rolę odgrywa obserwacja dziecka przez rodziców, poparta wiedzą na temat prawidłowości jego rozwoju.

NOWORODEK

Najważniejsze na tym etapie są odruchy – zachowania mimowolne, niesterowane przez świadomość. Pomagają one dziecku przystosować się do nowego otoczenia. Obecność odruchów świadczy o tym, że z mózgiem dziecka wszystko jest w porządku, pracuje tak, jak powinien.

Noworodek lubi ssać

To odruch ssania. Małeństwo ssi nie tylko wtedy, gdy jest głodne! Noworodek będzie ssać wszystko, co znajdzie się w jego buzi: smoczek, kołderkę, pieluszkę, a także... Twój palec :)!

Noworodek szuka piersi

Gdy delikatnie dotkniesz prawego policzka małeństwa (palcem, brodawką piersiową) odwróci się w tę stronę. Ten odruch szukania pomaga maluszkowi odnaleźć pierś.

Noworodek jest silny

Gdy dotkniesz kciukiem wewnętrznej strony dłoni dziecka, ono natychmiast zaciśnie na niej swoją rączkę (nawet bardzo mocno!). Robi to jednak nieświadomie. Gdy coś odwróci jego uwagę, puści Twój palec. To odruch chwytny rąk.

Noworodek gwałtownie reaguje na ostre, głośne dźwięki - krzyczy, rozrzuca na bok rączki i nóżki. Reaguje na ostre światło.

PO UKOŃCZENIU PIERWSZEGO MIESIĄCA DZIECKO POWINNO UMIEĆ:

- ✓ zatrzymać wzrok na Twojej twarzy;
- ✓ leżąc na brzuchu, podnieść na krótko głowę.

PONADTO NOWORODEK:

- ✓ przyjmuje ułożenie płodowe ze zgiętymi kończynami, energicznie zgina i prostuje kończyny;
- ✓ unoszony do pozycji siedzącej nie jest w stanie utrzymać główki, która opada do tyłu;
- ✓ silnie reaguje na dotyk, uspokaja się, gdy weźmiemy go na ręce i przytulimy;
- ✓ krzyczy w sposób niezróżnicowany;
- ✓ wykonuje ruchy ssania (smoczek);
- ✓ przestaje płakać na widok matki lub jej głos.

NIEPOKOJĄCE OBJAWY W OKRESIE NOWORODKOWYM:

mało punktów w skali Apgar

Jeżeli Twoje dziecko po porodzie dostało mniej niż siedem punktów w skali Apgar, powinno być uważniej obserwowane przez lekarzy i przez Was - rodziców. W razie, gdyby maluch dostał maksymalną liczbę punktów, czyli dziesięć, także należy go obserwować, nie w celu doszukiwania się choroby, lecz by móc szybko zareagować i pokazać malucha pediatrze.

przyjmowanie przez dziecko nienaturalnej pozycji

Zwracaj uwagę na sposób leżenia pociechy, jak się układa w łóżeczku lub w wózku - czy wygina się nienaturalnie w prawą, czy lewą stronę. Ta asymetria może wynikać z ułożenia dziecka w macicy, lecz jeśli by się utrzymywała przez kilka tygodni po porodzie, należy skonsultować się z neurologiem.

drżenie rąk i nóg

U noworodków można spotkać się z drżeniami rączek i nóżek, które mogą stanowić objaw niedojrzałości układu nerwowego i zwykle same po jakimś czasie ustępują. Jednak zawsze powinien obejrzeć je neurolog i zdiagnozować - czy drżenie utrzymuje się w normie rozwojowej, czy jest symptomem chorobowym.

osowiałość, apatyczność

Jeżeli zauważysz, że maluszek jest stale senny, trudno go dobudzić na karmienie, wykazuje się osowiałością albo odwrotnie - jest bardzo krzykliwy, rozdrażniony i płacziwy - wybierz się do lekarza.

nieprawidłowe stolce

Na pieluszcze dostrzegłaś krew, śluz - może to świadczyć o infekcji, zatruciu pokarmowym. Ostro zapach stolca również winien zwrócić twoją uwagę. Koniecznie idź do pediatry, a do czasu badania często podawaj dziecku pierś, unikniesz w ten sposób odwodnienia.

prężenie się

Maluszek podkurcza i prostuje nóżki, głośno płacze, jego brzusek jest twardy i napięty, sprawia wrażenie obolałego. Objawy wskazują na kolkę - jeżeli domowe sposoby (noszenie w pozycji na lotnika, czyli brzuszkiem do twego przedramienia, delikatne masowanie brzuszka, przykładanie ciepłej, ogrzanej pieluszki) zawodzą, skontaktuj się z lekarzem. Być może zleci specjalistyczne badania i wykluczy poważniejsze choroby.

wiotkość lub zbyt duże napięcie

Jeśli maluszek nie lubi zabiegów pielęgnacyjnych, a na dotyk reaguje płaczem i protestem lub jest wiotki, jakby przelewa się przez ręce, może to świadczyć o problemach ze wzmożonym lub zbyt słabym napięciem mięśniowym.

trzymanie główki w jedną stronę

Jeżeli twoja pociecha zwykle trzyma główkę skierowaną w tę samą stronę, nie przekreśla jej, koniecznie skontaktuj się z lekarzem, by postawił diagnozę.

ropiejące, łzawiące oczy

Maluszkowi ropieją oczy, powieki są podpuchnięte, a po drzemce trudno je dziecku otworzyć z powodu dużej wydzieliny ropnej, idź do okulisty. Podobne objawy wskazują m.in. na zapalenie spojówek, zatkanie kanalików łzowych, co wymagać będzie kolejnych zabiegów okulistycznych.

długo utrzymujący się płacz

uporczywie zaciśnięte pięściki ze schowanym kciukiem

trudności w ssaniu i połykaniu, uporczywe ulewianie pokarmu lub częste wymioty

NIEMOWLĘ

Pierwszy rok życia to okres intensywnych zmian.
Rozwój dziecka następuje bardzo szybko.

2
miesiąc

W drugim miesiącu życia dziecko:

- ✓ przyjmuje ułożenie płodowe ze zgiętymi kończynami, energicznie zgina i prostuje kończyny;
- ✓ unoszony do pozycji siedzącej nie jest w stanie utrzymać główki, która opada do tyłu;
- ✓ silnie reaguje na dotyk, uspokaja się, gdy weźmiemy go na ręce i przytulimy;
- ✓ krzyczy w sposób niezróżnicowany;
- ✓ wykonuje ruchy ssania (smoczek);
- ✓ przestaje płakać na widok matki lub jej głos.

3
miesiąc

W trzecim miesiącu życia dziecko:

- ✓ leżąc na brzuszku i opierając się na przedramionach potrafi utrzymać uniesioną główkę przez ok. 1 min;
- ✓ zgina nogi przy oparciu ich o podłogę;
- ✓ próbuje trzymać i poruszać daną mu do ręki grzechotką;
- ✓ reaguje silnym ożywieniem na twarz ludzką, na głos odpowiada głosem, odpowiada uśmiechem na uśmiech;
- ✓ uśmiecha się i grucha spontanicznie, wydaje gardłowe głoski.

W czwartym miesiącu życia dziecko:

- ✓ położone na brzuszku unosi głowę i klatkę piersiową, opierając się na przedramionach;
- ✓ uniesione w górę nie podpira się już nogami, podkurcza je;
- ✓ śmieje się radośnie i odpowiada na zaczepki;
- ✓ bawi się rączkami, łączy je w linii środkowej ciała;
- ✓ celowo wyciąga rączkę, a czasem obie rączki do grzechotki, jednocześnie otwiera buzię, w której chce ulokować zabawkę;
- ✓ nie potrafi trzymać dwóch przedmiotów jednocześnie;
- ✓ wydaje głoski „w”, „f”, „th”, „s”;
- ✓ przewraca się z boku na plecy i z pleców na bok;
- ✓ odróżnia ojca i matkę;
- ✓ odpowiada dźwiękiem, gdy się do niego przemawia;
- ✓ śmieje się głośno.

W piątym miesiącu życia dziecko:

- ✓ potrafi już obracać się z pleców na boki;
- ✓ leżąc na brzuchu, potrafi opierać się na dłoniach, czasami ciężar ciała utrzymuje na jednej rączce;
- ✓ sięga po grzechotkę, trąca ją, ale nie potrafi chwycić;
- ✓ zauważa coraz subtelniejsze dźwięki, radośnie reaguje na znajome dźwięki, odróżnia surowy ton od łagodnego;
- ✓ ćwiczy opanowane dotychczas dźwięki w różnych kombinacjach, pojawiają się sylaby; „a”, „ghee”, „ra”, „de”;
- ✓ bawi się zabawkami;
- ✓ umie usiąść podciągane za ręce;
- ✓ poznaje siebie w lustrze.

W szóstym miesiącu życia dziecko:

- ✓ próbuje samodzielnie siedzieć, dobrze kontroluje proste trzymanie głowy, ale nie potrafi samo przejść z pozycji leżącej do siedzenia;
- ✓ potrafi już przekręcać się z brzucha na plecy i odwrotnie;
- ✓ chwyci małe przedmioty całą powierzchnią dłoni i przekłada je z ręki do ręki;
- ✓ odwraca głowę w kierunku np. szeleszczącego papieru;
- ✓ odróżnia osoby znajome od obcych;
- ✓ wyraźnie gaworzy, tworzy rytmiczne łańcuchy sylabowe;
- ✓ siedzi trzymając się;
- ✓ sięga po przedmioty jedną ręką;
- ✓ otwiera usta na widok jedzenia.

W siódmym miesiącu życia dziecko:

- ✓ potrafi obrócić się z pleców na brzuch i potrafi samodzielnie siedzieć;
- ✓ bawi się nóżkami, chwyci rączkami za stopy i prowadzi je do ust;
- ✓ podtrzymywane pod paszkami podskakuje z wielką radością - „sprężynuje”;
- ✓ potrafi trzymać jednocześnie dwa przedmioty w dwóch rączkach, trzymany przedmiot potrafi precyzyjnie obracać;
- ✓ szuka wzrokiem przedmiotu, który mu upadł (dawniej brało nowy);
- ✓ dużo gaworzy, zmienia głośność i intonację;
- ✓ siedzi samo nie podparte (krótko);
- ✓ pełza na brzuchu (do tyłu);
- ✓ powtarza wielokrotnie sylaby;
- ✓ je łyżeczką;
- ✓ pragnie aktywnego kontaktu z inną osobą.

W ósmym miesiącu życia dziecko:

- ✓ obraca się wokół własnej osi;
- ✓ odciąga się do siadania, gdy traci równowagę w pozycji siedzącej, podpira się rączkami;
- ✓ potrafi wyraźnie szeptać;
- ✓ sprawnie obraca i manipuluje przedmiotem trzymanym w dłoniach;
- ✓ łatwiej koncentruje się, śledzi zjawiska w bezpośrednim otoczeniu;
- ✓ komunikuje się za pomocą gestów mających stałe znaczenie, np. wyciąga rączki, gdy chce by je wziąć na ręce;
- ✓ siedzi samo bez podparcia;
- ✓ stoi trzymając się;
- ✓ pełza w przód;
- ✓ wyrzuca zabawki z łóżka;
- ✓ chwytą (trzyma palcami);
- ✓ reaguje lękiem na obce osoby;
- ✓ bawi się w chowanego ("a kuku").

W dziewiątym miesiącu życia dziecko:

- ✓ raczkuje i samodzielnie siada z leżenia na boku lub podczas raczkowania - siedzi ok. 1 min.;
- ✓ celowo upuszcza przedmiot, wyjmuje mniejsze naczynia z większych;
- ✓ wykazuje wzrost zainteresowania cichymi dźwiękami, kojarzy dźwięki będące słowami z ich znaczeniem;
- ✓ jest bardziej aktywne w zabawie;
- ✓ powtarza dwa razy tę samą sylabę, np. „ma – ma”;
- ✓ pewnie siedzi i stawia pierwsze kroki trzymając się;
- ✓ naśladuje ruchy ('pa-pa', 'kosi-kosi');
- ✓ siada na nocniku;
- ✓ reaguje na swoje imię.

10
miesiąc

W dziesiątym miesiącu życia dziecko:

- ✓ samo siada z wyprostowanymi nogami i plecami;
- ✓ kołysze się oparte na dłoniach i kolanach;
- ✓ próbuje wspinać się po meblach i przytrzymując się stois;
- ✓ czyni postępy w koordynacji obu rąk, np. małe przedmioty wkłada do pojemnika trzymanego w drugiej ręczce;
- ✓ pewne czynności zaczyna wykonywać nie tylko dla płynącej z nich przyjemności, ale także dla uzyskania aprobaty dorosłych;
- ✓ zaczyna rozumieć mowę, kojarzyć przedmioty, osoby, wykonuje proste polecenia;
- ✓ wyjmuje klocki z pudełka, wkłada palce w otwory;
- ✓ rozumie proste polecenia (daj, weź);
- ✓ pije z kubeczka.

11
miesiąc

W jedenastym miesiącu życia dziecko:

- ✓ potrafi siedzieć dobrze utrzymując równowagę;
- ✓ zaczyna raczkować swobodnie koordynując ruchy rąk i nóg;
- ✓ chodzi bokiem przytrzymując się mebli;
- ✓ potrafi precyzyjnie i pewnie chwycić drobny przedmiot;
- ✓ znajduje ukryty przedmiot;
- ✓ samodzielnie je herbatniki, pije z filiżanki;
- ✓ potrafi długo skupić uwagę na jednym przedmiocie czy czynności;
- ✓ rozumie zakazy, ale na ogół ich nie zapamiętuje i nie stosuje się do nich.

12
miesiąc

W dwunastym miesiącu życia dziecko:

- ✓ ma zwykle 6 ząbków;
- ✓ przyjmuje pozycję pionową i podejmuje próby samodzielnego stania;
- ✓ stawia pierwsze niepewne kroki;
- ✓ podaje przedmiot do ręki, precyzyjnie wkłada i wyjmuje z pojemnika przez wąski otwór małe przedmioty;
- ✓ łatwo się rozprasza, bywa przekorne, lubi być samodzielne;
- ✓ wypowiada pierwsze proste słowa, rozumie ich sens.

NIEPOKOJĄCE OBJAWY W WIEKU NIEMOWLĘCYM:

nieprawidłowe lub opóźnione nabywanie umiejętności ruchowych

Dziecko nie podnosi główki w pozycji na brzuszku, główka opada. Znacznie wcześniej nabywa umiejętności stania niż siedzenia, nie raczkuje tylko „pełza”, występuje nadmierne przywiedzenie bioder – powodujące trudności w zmianie pieluszek.

nieprawidłowe wzorce ułożeniowe

Dziecko prostuje się odginając głowę do tyłu (wzmoczone napięcie mięśni grzbietu), krzyżuje kończyny dolne.

mała ruchliwość spontaniczna przy jednoczesnej nadmiernej wrażliwości na bodźce zewnętrzne

duży niepokój

Maluch wierci się w łóżeczku, śpi niespokojnie, budzi się i zgrzyta zębami, a do tego ma zaczerwioną pupę; nie chce jeść, ma nudności i bóle brzucha – te objawy mogą wskazywać na obecności pasożytów.

zaburzenia w rozwoju kontaktów społecznych

Niemowlę nie patrzy na nas, nie uśmiecha się w ciągu pierwszych ośmiu tygodni życia, słabo reaguje na dźwięki – może to świadczyć o nieprawidłowościach w rozwoju psychoruchowym.

brak zainteresowania zabawkami

stereotypowe ruchy rąk u dziecka w wieku ponad 6 miesięcy

Dziecko przejawia stereotypowe i powtarzające się manieryzmy ruchowe (np. trzepotanie lub wykręcanie rąk lub palców).

trudności w karmieniu

Dziecko jest osowiałe, senne, apatyczne lub przeciwnie – rozdrażnione, płacliwe, krzykliwe; jednym słowem wtedy, gdy według Ciebie maluch zachowuje się niepokojąco, jest inny niż zwykle.

WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ RÓWNIEŻ NA:

trudności z oddawaniem moczu

Gdy wydaje Ci się, że dziecku podczas siusiania towarzyszy ból lub pieczenie, kiedy wystąpi gorączka, dziecko oddaje mocz bardzo często, a pojawi się w nim krew lub jest on mętny i ma nieprzyjemny zapach – może to wskazywać na choroby układu moczowego.

trudności z wypróżnianiem

Gdy niepokoi Cię konsystencja stolca lub obecność krwi w nim lub gdy istnieje podejrzenie, że dziecko coś połknęło; gdy pojawiły się wymioty lub biegunka, które są objawem zatrucia pokarmowego lub infekcji pokarmowej (najczęściej odpowiedzialne za nią są rotawirusy), a dolegliwościom towarzyszy ogólne rozbiecie i niewysoka gorączka. Pamiętaj, by do czasu konsultacji lekarskiej podawać dziecku dużo płynów (by nie doszło do odwodnienia organizmu).

uporczywy katar

Kiedy katar nie pozwala szkrabowi spać i oddychać, staje się on męczący i nie ustępuje po czterech dniach, gdy jest zielony bądź żółty i zaczyna towarzyszyć mu kaszel, gdy przy wdechu słychać wysoki świszczący dźwięk lub gdy wargi i język dziecka stają się sine.

uporczywy kaszel

Kiedy malucha dręczy kaszel – zawsze trzeba sprawdzić czy męczący kaszel wynika z podrażnienia gardła i odkształcenia wydzieliny spływającej z nosa podczas przeziębienia, czy też słychać zmiany w oskrzelach lub płucach dziecka. Czasem zdarza się też, że szczekający kaszel, kłopoty z oddychaniem to objawy zapalenia krtani (choroby szczególnie groźnej dla małych dzieci).

odwodnienie

Od kilku godzin maluch nie moczy pieluszek, płacze bez łez, ma zapadnięte oczy i ciemiączko oraz spierzchnięte usta; zaobserwowałaś przy tym brak śliny i ciemnożółty kolor moczu – objawy te mogą świadczyć odwodnieniu dziecka.

problem z oczami

Gdy dziecko ma zaczerwienione, łzawiące lub podchodzące ropą oczy, a ich okolice są spuchnięte, gdy jest nadwrażliwe na światło, gdy do oka dostała się substancja chemiczna lub ciało obce, którego nie można wypłukać (z oka nie wyciągaj nic sama!).

uporczywą gorączka

Kiedy maluch ponad dobę gorączkuje powyżej 38,5°C, temperatura nie chce spaść po podaniu leku lub wystąpiły drgawki gorączkowe (ciało dziecka sztywnieje, gałki oczne wywracają się do góry, a kończyny wiotczą).

problem z uszami

Gdy maluch dotyka ucha, szarpie za nie, ociera główką o poduszkę – może to świadczyć o zapaleniu ucha zewnętrznego lub środkowego, może też być objawem świnki, zapalenia węzłów chłonnych, a może do ucha dostało się ciało obce.

utrata wagi

Kiedy niemowlę przestało przybierać na wadze zgodnie z siatką centylową (nie jest to związane z przeziębieniem czy też z tym, że maluch nauczył się chodzić) lub chudnie (a nie przebył żadnej choroby) – może to świadczyć o jakiś niepokojących nieprawidłowościach, które ustalić może tylko lekarz.

problem z dziąsłami i buzią

Maluszek protestuje, gdy dajesz mu jeść, pić, próbujesz mu wymyć ząbki albo w ogóle zajrzeć do buzi – może to wskazywać na bolesne zmiany na śluzówce wewnątrz buzi (aftey, pleśniawki, zapalenie jamy ustnej wywołane wirusem).

nadmierne pocenie

Nadmiernie poci mu się tył główki, głównie podczas jedzenia i snu. Może to taka uroda dziecka, ale może to też świadczyć o niedoborze witaminy D, który na dłuższą metę może prowadzić do krzywicy.

problem z rosnącymi ząbkami

Dziecko próbuje włożyć do buzi piąstki i wszystko, co trzyma w ręczce, ślini się przy tym, a jego dziąsła są rozpułchnione i zaczerwienione – najprawdopodobniej maluchowi wyrzyna się ząb. Do lekarza zgłoś się wtedy, kiedy pojawi się wysoka gorączka albo biegunka.

wzmoczone napięcie

Jeśli zniecka niemowlę pręży się, napina ciało, podkurcza i prostuje nóżki, krzyczy, a do tego ma bolesne wzdęcia – może to wskazywać na kolkę jelitową. Jeśli dziecko bardzo się męczy, a ulgi nie przynoszą mu domowe sposoby, skontaktuj się z pediatrą, może potrzebna będzie zmiana twojej diety, przy okazji lekarz wykluczy choroby np. zapalenie wyrostka robaczkowego.

alergię pokarmową

Ma czerwone, jakby lakierowane policzki, do tego suchą, szorstką skórę za uszami, w zgięciach łokci, pod kolanami i na łydkach; ulewa, wymiotuje, ma biegunkę, zaparcia lub kolkę; ma nawracające infekcje nosa, gardła, uszu lub oskrzeli - zazwyczaj jest to objaw alergii pokarmowej, której winowajcą najczęściej jest mleko i jego przetwory.

płacz

Przejmująco płacze bez powodu (a przyczyną nie jest kolka), krzyczy z bólu, kiedy dotykasz jego ciała, zaś wtulone w Ciebie bezsilnie łka – szybko skontaktuj się z pediatrą, by ten ustalił źródła bólu.

wysypkę skórą

Na skórze pojawiły się czerwone plamy – które mogą być dokuczliwe lub wręcz niebezpieczne; może to być reakcja na alergen, zmiany grzybicze lub inne, wymagające pomocy dermatologicznej.

OKRES PONIEMOWLĘCY (WCZESNODZIECIĘCY)

Wiek poniemowlęcy jest dla dziecka nowym etapem zdobywania doświadczeń i coraz to nowych wyzwań. Dziecko zaczyna być inicjatorem kontaktów społecznych.

od **15**
miesiąca

Od piętnastego miesiąca życia dziecko:

- ✓ stoi samo przez dłuższy czas;
- ✓ wstaje samo bez trzymania się podpory;
- ✓ chodzi, samo pije z kubeczka;
- ✓ używa około 5 słów;
- ✓ naśladuje dźwięki (umie powiedzieć, jakie odgłosy wydają niektóre zwierzęta);
- ✓ ciągnie za sobą zabawki na sznurku;
- ✓ rozumie i słucha zakazu „nie wolno”.

do **18**
miesiąca

Do osiemnastego miesiąca życia dziecko:

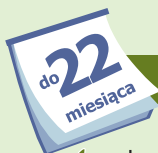
- ✓ potrafi schylać się, aby podnieść przedmiot;
- ✓ staje na palcach trzymając się mebli;
- ✓ biega, wdrapuje się na niskie przedmioty;
- ✓ używa około 10 słów;
- ✓ bazgrze samorzutnie po papierze;
- ✓ je samodzielnie łyżeczką (rozlewając).

Do dwudziestego pierwszego miesiąca życia dziecko:

- ✓ chodzi po schodach trzymając się poręczy jedną ręką;
- ✓ buduje zdania złożone z 2-3 słów;
- ✓ bawiąc się zabawkami imituje różne dźwięki (np. bawiąc się piaskiem naśladuje szczekanie);
- ✓ samo prosi o posadzenie na nocnik;
- ✓ potrafi włożyć skarpetkę lub bucik.

Do dwudziestego drugiego miesiąca życia dziecko:

- ✓ potrafi kopać piłkę nie przewracając się;
- ✓ chodzi po schodach bez trzymania się poręczy;
- ✓ chodzi na palcach;
- ✓ trzyma ołówek lub kredkę w palcach (nie w garści);
- ✓ zaczyna odmieniać według przypadków i czasów;
- ✓ prowadzi zabawy naśladowcze (wozi misia, układa lalę do snu);
- ✓ bawi się wśród dzieci, jednak bardziej obok nich niż z nimi.

Do trzydziestego miesiąca życia dziecko:

- ✓ chodzi po schodach stawiając nóżki na przemian (bez trzymania się poręczy);
- ✓ potrafi nawlec na sznurek duże korale;
- ✓ rozpina i zapina guziki;
- ✓ potrafi powiedzieć krótki wierszyk;
- ✓ nazywa osoby i przedmioty przedstawione na obrazku;
- ✓ je łyżką nie oblewając się.

do **36**
miesiąca

Do trzydziestego szóstego miesiąca życia dziecko:

- ✓ potrafi stanąć na jednej nodze;
- ✓ przeskakuje przez sznurek umieszczony na wysokości 5 cm od podłogi;
- ✓ lepi z plasteliny np. węża, kulkę;
- ✓ nazywa czynności i relacje przedstawione na obrazku;
- ✓ bawi się w lekarza, w mamę (zabawy w role);
- ✓ zaczyna wchodzić w interakcję z innymi dziećmi podczas zabawy;
- ✓ w połowie trzeciego roku życia na kilka miesięcy załamuje się równowaga osiągnięta przez dwulatkę - dziecko staje się bardzo uparte, niepodporządkowane, domaga się, aby jego oczekiwania były spełniane przez konkretne osoby;
- ✓ dziecko jest rozdarte przez sprzeczne emocje, z którymi samo nie potrafi sobie poradzić, ma kłopoty z podejmowaniem decyzji - może na przykład godzinami zastanawiać się, czy chce coś zjeść, czy nie, czy chce wyjść na spacer, czy nie, itp.;
- ✓ mniej więcej w połowie trzeciego roku życia dziecko osiąga większą stabilizację - o wiele chętniej podporządkowuje się poleceniom rodziców, staje się bardziej odważne i pewne siebie, jest bardziej śmiałe wobec nieznanymi osobom, zawiera liczne przyjaźnie;
- ✓ po osiągnięciu stabilizacji u dziecka zaczynają intensywnie rozwijać się zdolności językowe, maluch staje się gadatliwy, tworzy wiele neologizmów.

NIEPOKOJĄCE OBJAWY W OKRESIE Wczesnodziecięcym:

nie chwyta przedmiotów chwytem „pęsetkowym”

nie naśladuje prostych gestów i zachowań osób dorosłych

nie bawi się zabawkami zgodnie z ich przeznaczeniem (po demonstracji)

nie wchodzi w tzw. zabawy tematyczne (np. zabawa w dom, lekarza itp.)

nie przychodzi na wołanie, nie wyciąga rąk do osób dorosłych

długotrwałe stereotypowo kiwa się

nie dostosowuje swojej pozycji ciała do osoby dorosłej

ma kilkusekundowe objawy „zapatrzania się”

nie pokazuje czego chce, nie wskazuje przedmiotów na słowne polecenie (np. pokaż misia, pokaż lalę itp.)

jest nadmiernie spokojne i nie zgłasza swoich potrzeb lub przeciwnie – jest w nieustannym ruchu

DZIECKO W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Wiek przedszkolny to dla dziecka czas intensywnego rozwoju ruchowego, umysłowego, emocjonalnego i społecznego.

Charakterystyczne dla tego okresu są intensywny rozwój sprawności motorycznych, znaczące osiągnięcia w rozwoju orientacji w przestrzeni, postępy w myśleniu opartym na wyobrażeniach, tworzenie się umysłowej reprezentacji oraz zmiany w kontaktach z rówieśnikami.

W wieku czterech lat dziecko:

- ✓ nabiera zwinności;
- ✓ staje się wrażliwsze na muzyczne rytmy, lubi tańczyć;
- ✓ pragnie skupiać na sobie uwagę, odczuwa chęć podobania się;
- ✓ lubi przeciwstawiać się wszelkim poleceniom, które do tej pory wykonywało grzecznie i dokładnie;
- ✓ rozwija formy współpracy i zabawy;
- ✓ w czasie jedzenia korzysta z widelca i noża (do przysuwania potraw, smarowania pieczywa, a nie krojenia);
- ✓ ubiera się i rozbiera przy niewielkiej pomocy z zewnątrz;
- ✓ samodzielnie korzysta z toalety;
- ✓ zna około 1500 słów, kilka kolorów;
- ✓ zadaje mnóstwo pytań;
- ✓ może miewać napady złości;
- ✓ bawi się w grupie;
- ✓ zaczyna się interesować różnicami płci;
- ✓ układa puzzle do 10 kawałków;
- ✓ ma trudności z prowadzeniem rozmowy (może się chwilami jąkać, zacinać lub powtarzać słowa).

W tym wieku dziecko przechodzi okres kolejnego załamania dopiero osiągniętej stabilizacji. Objawia się to w zaburzeniu koordynacji wzrokowo-ruchowej. Maluch może się teraz częściej potykać, wywracać się, mieć dużo mniejszą pewność w układaniu klocków, przewracać różne przedmioty itp. Po krótkim czasie sprawność ruchowa dziecka poprawia się, trudno jest je wtedy utrzymać w jednym miejscu, potrzebuje znacznie więcej aktywności.

W wyniku silnego rozwoju wyobraźni dziecko może chwilami zatracać poczucie rzeczywistości i opowiadać zupełnie niestworzone historie, twierdząc jednocześnie, że są prawdziwe - potrafi tworzyć w wyobraźni całe światy, "przebywać" w nich długimi godzinami, bawiąc się i rozmawiając na głos z wymyślonymi postaciami i przyjaciółmi. W tym wieku może pogorszyć się zachowanie dziecka w stosunku do innych ludzi, może stać się ono krzykliwe, niegrzeczne.

W wieku pięciu lat dziecko:

- ✓ staje się pogodzone z sobą - spokojne, przyjacielskie;
- ✓ łączy zabawę z doświadczeniem, poszukiwaniem, ze sztuką, z pracą;
- ✓ jest bardzo sprawne fizycznie;
- ✓ mówi poprawnie i płynnie;
- ✓ umie coraz lepiej operować liczbami i literkami;
- ✓ potrafi policzyć do dziesięciu oraz napisać liczby od 1 do 5;
- ✓ umie napisać swoje imię;
- ✓ rozumie emocje i innych osób;
- ✓ rozumie stawiane mu wymagania i stara się im sprostać, by otrzymać pochwałę lub nagrodę;
- ✓ chętnie naśladuje dorosłych;
- ✓ dąży do poznania zasad funkcjonowania świata (zadaje niekończące się pytania mające na celu odróżnienie fikcji i fantazji od rzeczywistości);
- ✓ łatwiej koncentruje się na jednej czynności, jest w stanie samodzielnie dokończyć budowlę z klocków lub rysunek;
- ✓ chętnie podporządkuje się poleceniom rodziców, jest bardzo posłuszne, samo prosi o pozwolenie;
- ✓ przestrzega zasad zabaw w sposób bezwzględny, niezależnie od ich obiektywnej słuszności.

W wieku sześciu lat dziecko:

- ✓ często ulega skrajnym emocjom;
- ✓ chce być najlepszy, najszybszy, najsilniejszy, najmądrzejszy naj.. naj..;
- ✓ może mieć kłopot z współdziałaniem z rówieśnikami ze względu na potrzebę rywalizacji i zwyciężania;
- ✓ boi się samotności, ciemności, duchów, burzy, ognia;
- ✓ jest hałaśliwy, żywiołowy, pełny energii;
- ✓ nie boi się ryzyka, kompletnie nie myśli o niebezpieczeństwie;
- ✓ dobrze rysuje i maluje, może mieć trudności z pisaniem;
- ✓ biega, skacze, wspina się;
- ✓ zapamiętuje wierszyki i piosenki;
- ✓ używa ok 4 tys. słów;
- ✓ rozpoznaje i zapamiętuje dźwięki;
- ✓ podejmuje samodzielne decyzje;
- ✓ rozumie pojęcie czasu i przestrzeni, koloru, liczb;
- ✓ zna dni tygodnia, nazwy miesięcy, pory roku;
- ✓ potrafi się skupić na ok. 15 minut;
- ✓ nie ma podzielności uwagi;
- ✓ swobodnie prowadzi rozmowy;
- ✓ próbuje uzasadnić swoje decyzje;
- ✓ interesuje się przyrodą i jej zjawiskami.

W tym wieku dziecko przeżywa ponownie "trudny okres" - staje się mniej zrównoważone emocjonalnie, popada w skrajne stany, od uwielbienia do nieopanowanej nienawiści w stosunku do wszystkich ludzi, a zwłaszcza bliskich. Sześciolatek dąży do tego, by być najważniejszą osobą w rodzinie - wszyscy mają spełniać jego potrzeby, domaga się wszystkiego, czego zapragnie, oczekuje, że to inni będą dostosowywać się do jego wymagań. Jest skore do kłótni i godzinnych dyskusji nad wydanym poleceniem, dopiero gdy wszystko idzie po jego myśli, jest zdolne do okazania czułości lub udzielenia pomocy. Bardzo źle znosi wszelkie niepowodzenia - nie umie przyjąć krytyki, przyjąć kary, nie jest w stanie przegrywać w zabawie - aby się przed tym uchronić, potrafi nawet odwołać się do oszustwa czy ukrycia własnych niepowodzeń. Jest bardzo ciekaw świata, otwarte na nowe doświadczenia.

NIEPOKOJĄCE OBJAWY W OKRESIE PRZEDSZKOLNYM:

opóźnienie lub niewłaściwe używanie języka

ograniczone umiejętności zabawy

uporczywe wykonywanie pewnych czynności

przywiązanie do schematów zachowania

echolalia (automatyczne i bezsensowne powtarzanie słów i dźwięków)

DZIECKO W OKRESIE WCZESNOSZKOLNYM

W wieku siedmiu lat dziecko:

- ✓ umie posługiwać się zabawkami wymagającymi dużej precyzji ruchów lubi też budować ze skomplikowanych zestawów klocków;
- ✓ potrafi malować cienkim pędzelm, sprawnie rysuje (przedkłada ołówkę nad kredki świecowe);
- ✓ rozpoznaje litery, łączy je w sylaby i wyrazy;
- ✓ czyta krótkie wyrazy i zdania;
- ✓ umie ułożyć wyrazy z rozsypanych literek i zdania z rozsypanych wyrazów;
- ✓ liczy do 10 (a często potrafi więcej);
- ✓ umie uporządkować przedmioty według jakiejś cechy oraz podzielić je na podgrupy;
- ✓ potrafi porównywać przedmioty i zbiory przedmiotów (większe, mniejsze, tyle samo);
- ✓ nie ma problemów z umiejscowieniem w przestrzeni (niżej, wyżej, w lewo w prawo, obok, z tyłu);
- ✓ rozpoznaje proste figury geometryczne.

NIEPOKOJĄCE OBJAWY W OKRESIE WCZESNOSZKOLNYM:

niechętnie, z trudem uczy się czytania, nie chce czytać

z trudem uczy się nazw dni tygodnia, miesięcy, tabliczki mnożenia

mylą mu się dni i godziny

często zapomina, co jest zadane, co ma przynieść do szkoły

ma niestaranne, brzydkie zeszyty, nie potrafi pisać, rysować poprawnie, robi to z niechęcią, myli i opuszcza litery

pisze z błędami – raz dobrze, a innym razem źle (co sprawia wrażenie, że jest nieuważne), pomimo dobrej znajomości zasad pisowni

jest nieporadne ruchowo, nie lubi sportu,
nie chce brać udziału w zajęciach ruchowych

PODSUMOWANIE

Należy pamiętać, iż rozwój każdego dziecka przebiega bardzo indywidualnie i jest zróżnicowany, dlatego nie powinno się porównywać własnych pociech z innymi, a podane kryteria traktować orientacyjnie.

Dobra znajomość podstawowych etapów rozwojowych ułatwia rodzicom spostrzeżenie nieprawidłowości. Nawet niewielkie odchylenia od normy należy zgłaszać lekarzowi i w razie potrzeby starać się je wyrównywać.

Jeżeli obserwujesz u swojego dziecka niepokojące objawy, **NIE CZEKAJ**, zgłoś się natychmiast do lekarza rodzinnego, lub pielęgniarki środowiskowej. **POPROŚ O SKIEROWANIE** do placówki w Twojej okolicy zajmującej się pomocą małym dzieciom (Ośrodka Wczesnej Interwencji, Poradni Rehabilitacyjnej, Specjalistycznych Centrów).

Ważne jest, aby w takim ośrodku pracował zespół specjalistów: lekarz (pediatra, specjalista rehabilitacji medycznej, neurolog dziecięcy lub psychiatra dziecięcy), psycholog, fizjoterapeuta, logopeda, pedagog.

Wczesne rozpoznanie niepełnosprawności i wdrożenie postępowanie terapeutycznego daje szansę na pełną normalizację rozwoju oraz ograniczenie skutków choroby.

Wczesna diagnostyka może w istotny sposób pomóc w ukierunkowaniu dalszego postępowania terapeutycznego.

**U nas otrzymasz
niezbędną pomoc!**

**Specjalistyczne Centrum
Diagnozy, Terapii i Rehabilitacji
Dziecięcej „Tęcza”**

Al. Bohaterów Warszawy 27B
70-340 Szczecin

tel/fax (91) 484 30 72
tel.kom. 500 009 865
e-mail: tecza@tecza.org.pl

www.tecza.org.pl

Niniejszy poradnik stworzono na podstawie specjalistycznych opracowań dostępnych m.in na stronach:

www.pomagamydzieciom.info
www.babyonline.pl
www.wczesniaki.org.pl
www.mamazone.pl
www.babyboom.pl

Informacje te zostały zweryfikowane przez lekarzy i specjalistów zatrudnionych w Stowarzyszeniu Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej Ruchowo „Tęcza”.

Województwo Zachodniopomorskie

„Rehabilituj na wczesnym etapie” - działania skierowane do osób niepełnosprawnych

„Wczesna rehabilitacja społeczna i medyczna dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie oraz z uszkodzonym narządem wzroku i prowadzenie systemu wsparcia dla ich rodzin”

Zadania współfinansowane z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego oraz Gminy Miasto Szczecin

Broszurę dofinansowano z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego